

Sosial ferdighetstrening basert på ART

I forhold til barn med
Autisme/Asperger Syndrom

Janne Mari Akselsen Sørensen

1

Autisme/Asperger Syndrom

- Vansker med f.eks.
  - Felles oppmerksomhet
  - Å observere relevante aspekter ved andres atferd – har ofte fokus på detaljer
  - Forstå sosiale settinger/sosiale regler
  - Vansker med å forstå kroppsspråk
  - Ta andres perspektiv
  - Forstå metaforer
  - Se på øynene til andre (for noen)

Janne Mari Akselsen Sørensen

2

Observasjonsrespons

- Barn med autisme retter ofte ikke oppmerksomheten mot sosiale stimuli på tross av at de er blitt vist sosial oppmerksomhet fra de er født.
- Når foreldre roser barnet med autisme, kan barnet med autisme oppleves som om det er døvt, da de ikke orienterer seg mot foreldrene og ikke er oppmerksom på den sosiale oppmerksomheten.
- Tilbakemeldinger fra omgivelsene i form av f.eks. ros, smil og nikk er svært viktige ved læring av nye ferdigheter.

Janne Mari Akselsen Sørensen

3

Utviklingsmessig betydning av svak observasjonsrespons

- Vil sannsynligvis ikke være mottakelig for sosiale stimuli (f.eks. Dinsmoor, 1982; Lovaas, 1966; Maltzman & Raskin, 1965).
- Kan føre til manglende felles oppmerksomhet, som igjen vil kunne få store konsekvenser for videre utvikling innen blant annet språk og sosiale ferdigheter (Dunham & Moor, 1995).
- Å ikke inneha felles oppmerksomhetsferdigheter vil sannsynligvis føre til at det er en stor utfordring for et barn å forstå sosial interaksjon, samt korrelere språkbenevning med objekter – hvis de ikke klarer å følge andres blikk og gester, eller dirigere andres oppmerksomhet

Janne Mari Akselsen Sørensen

4

Forutsetninger for opplæring av sosiale ferdigheter i gruppe

- Trening i å rette oppmerksomhet mot relevante aspekter ved andres atferd – diskriminasjonstrening vil kunne ha forsterkede effekt på observasjonsresponsen (Wyckoff, 1952).
- Språk
- Skille på ulike følelser
- Ikke yngre enn 5 år
- Forstå ulike bilder og symboler som benyttes som visuell hjelp
- Ha forståelse av hva det innebærer å rollespille

Janne Mari Akselsen Sørensen

5

Systematisk opplæring

- Opplæringsprogrammer innen sosial ferdighetstrening ift barn med autisme har tradisjonelt sett vært et mangelfullt og utfordrende område for fagpersoner og foreldre.
- Programmet som benyttes innen ART for barnehagebarn, har vært til stor nytte for å starte en systematisk opplæring innen sosial ferdighetstrening.

Janne Mari Akselsen Sørensen

6

Individuelle tilpasninger

- Visuelle hjelpemidler
- Ytterligere forenklinger av trinn i ferdigheten, hvor ferdigheten brytes ned i enda mer spesifikke trinn

Janne Mari Akselsen Sørensen

7

Bruk av symboler ift struktur og regler for barn som ikke kan lese

Janne Mari Akselsen Sørensen

8

Førskoleprogram

Tilpasset program

	HVA ER DET HYGGELIG Å GJØRE?		SE PÅ ØYNE
	NÅR?		SMIL
	SI "TAKK"		SI "TAKK"

Janne Mari Akselsen Sørensen

9

Tilpasset program med bilder av barnet

	SE PÅ ØYNE
	SMIL
	SI "TAKK"

- Noen barn kan ragere på at en bruker bilder av de selv, og da kan en evt benytte bilder av andre barn eller bruke symboler
- Kan henvise til bildet ift at "jeg ser at du klarer .... på bildet"

Janne Mari Akselsen Sørensen

10

Kombinasjon av sosiale historier og sosial ferdighetstrening/sinnekontrolltrening

<i>borrelås</i>	Når jeg slår/dytter/erter andre
	Barna blir lei seg
	Jeg skal prøve å gå bort til barnet
	Når jeg kommer bort til barnet stopper jeg. Jeg ser på barnet.
	Jeg sier "unnskyld"
	Barnet blir glad

- Ved denne type visualisering får en også med aspektet ift NÅR og HVORFOR.
- Sosiale historier har vist seg effektive for noen barn med Autisme/Asperger syndrom

Janne Mari Akselsen Sørensen

11

Eks på sosial historie med aspekter fra sinneskontrolltrening

	JEG ER EN GLAD GUTT
	NOEN GANGER BLIR JEG SINT
	NÅR JEG ER SINT KAN JEG TELLE 1, 2, 3
	DET ER BRA
	JEG BLIR GLAD

Janne Mari Akselsen Sørensen

12

Forutsetninger for å delta i en tilrettelagt gruppe

- Individuell trening i forkant
  - på hva de ulike bilder/symboler betyr
  - ift ulike spørsmål om ferdigheten
  - ift å trene på å rollespille

Janne Mari Akselsen Sørensen

13

Trening på hva bilder/symboler betyr

- 1) Hva skal du gjøre?
- 2) Vis meg hva du ser.

Prosedyre:

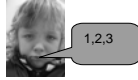
- 1) Trener holder opp symbolet foran barnet og spør "Hva skal du gjøre?". Barnet svarer "smile"
- 2) Trener holder opp symbolet foran barnet og sier "Vis meg hva du ser". Barnet smiler til treneren.

Det samme gjøres ift alle symbolene.

Janne Mari Akselsen Sørensen

14

Trening på hva bilder/symboler betyr

- 1) Hva skal du gjøre?
- 2) Vis meg hva du ser.

Prosedyre:

- 1) Trener holder opp symbolet foran barnet og spør "Hva skal du gjøre?". Barnet svarer "telle til 1,2,3"
- 2) Trener holder opp symbolet foran barnet og sier "Vis meg hva du ser". Barnet teller til 1,2,3.

Det samme gjøres ift alle symbolene.

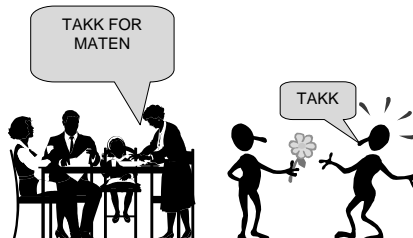
Trening ift NÅR ferdigheten brukes

- **SP:** "Når kan vi si takk"
- **R:**
  - Når jeg er ferdig å spise
  - Når jeg får hjelp av noen
  - Når jeg får en gave
  - ...osv

Prosedyre:

Trener spør barnet når han/hun kan fortelle når en kan si takk. Trener viser bilder/symboler de første gangene. Etter hvert skal barnet svare uten bilde.

Deretter ta med andre barn

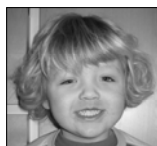
Trening ift HVORFOR ferdigheten brukes

- "Hvorfor skal vi si takk?"
Vi sier takk for at
  - Andre skal bli glade
  - Godt humør
  - Vi skal være høflige
  - Vi skal vise at vi er glade for noe
- Prosedyre:
Trener stiller spørsmål til barnet. Ved behov kan andre barn benyttes som modeller, evt bruk av bilder for å illustrere svar

Janne Mari Akselsen Sørensen

17

Bruk av observasjonskort

- Vi bruker hvert symbol/bilde som illustrerer trinnene i ferdigheten
- Barnet blir fortalt hva de skal observere i rollespillet, om det er smil, blick eller å si takk.
- Barnet får utdelt bildet/symbolet som en hjelp for å huske på hva de skal observere
- ...eller trener beholder bildet/symbolet hvis barnet selvstimulerer eller fikler med bildet, og viser det fram til barnet.
- *Disse bildene/symbolene blir gradvis tatt vekk.*

Janne Mari Akselsen Sørensen

18

Bruk av rollespillkort

	SE PÅ ØYNE NE
	SMIL
	SI "TAKK"

- Vi forminsker oversikten med trinnene i ferdigheten til 50%, og laminerer disse.
- Hjelpetrener holder disse, og tar de fram hvis barnet trenger påminnelse i rollespillet
- Eller barnet kan holde de selv hvis de ikke tuller med kortet

Janne Mari Akselsen Sørensen

19

Trene på hvordan en rollespiller

- Trenes 1:1 med trener først
  1. Hva ser du på bildet?
  2. Vis meg hva du ser på bildet?
  3. Trener viser en aktivitet + spør barnet "Hva gjør jeg?"
- Late som om lek med andre barn
  - Lære å rette fokus mot relevante aspekter ved andres atferd – gjette hva en prøver å late som om, samt late som om selv.

Janne Mari Akselsen Sørensen

20

Preferansekartlegging

- Det er ofte nødvendig å benytte forsterke som presenteres avhengig av en spesifikk respons.
- I forkant både individuell trening og gruppetrening gjennomføres en systematisk kartlegging av forsterkere
- Foreldre og nærpåsoner informerer om hva de antar barnet liker av spiselige ting og leker/evt andre ting.

Janne Mari Akselsen Sørensen

21

Test	Kategori	Stimulus	Rangering
1	Spiselig	Stimulus 1: _____ Stimulus 2: _____ Stimulus 3: _____ Stimulus 4: _____	_____ _____ _____ _____
2	Leker/objekter	Stimulus 5: _____ Stimulus 6: _____ Stimulus 7: _____ Stimulus 8: _____	_____ _____ _____ _____
3	Spiselig	Stimulus 9: _____ Stimulus 10: _____ Stimulus 11: _____ Stimulus 12: _____	_____ _____ _____ _____
4	Leker/objekter	Stimulus 13: _____ Stimulus 14: _____ Stimulus 15: _____ Stimulus 16: _____	_____ _____ _____ _____
5	Miks <i>De to høyeste rangerte fra hver test mikses</i>	Stimulus ....: _____ Stimulus ....: _____ Stimulus ....: _____ Stimulus ....: _____ Stimulus ....: _____ Stimulus ....: _____ Stimulus ....: _____	_____ _____ _____ _____ _____ _____ _____

Janne Mari Akselsen Sørensen

22

Forklaring systematisk forsterkerkartlegging:

- "Multiple stimulus kartlegging u/tilbakeføring av valgt stimulus"
  - Prøve objekt/smake aller først
  - Alle stimuli lagt på rekke
  - Etter valg, blir stimulus fjernet (og evt. flytter resterende stimuli en plass til venstre)
  - Fortsett til det ikke blir gjort valg
  - Ranger ift de valg barnet tok
  - Før kartlegging: Personalet rangerer hva de tror barnet vil velge først osv...
- Det gjennomføres 4 tester, 2 tester med potensielt spiselige forsterkere og 2 tester med potensielt forsterkende leker/objekter. Det skal kun presenteres 4 stimuli på bordet i hver test. Stimuli rangeres fra 1-4 ift de valg barnet gjør, hvor 1 er mest attraktivt osv. Til slutt, i test 5, gjennomføres en miks av de to høyest rangerte stimuli fra hver test (1 – 4), dvs en miks av 8 ulike stimuli, hvor 4 er spiselige og 4 er leker/objekter. Disse 8 stimuliene rangeres fra 1-8 ift de valg barnet gjør, hvor 1 er mest attraktivt osv.

Janne Mari Akselsen Sørensen

23

Tegnøkonomi

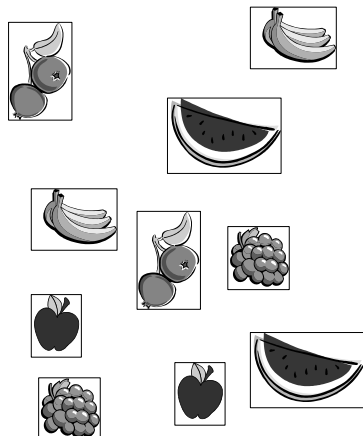

- Tegnøkonomi for hele gruppen ift reglene
- Eks på forsterker (belønning) kan være å ta en lek til slutt, snop eller andre ting.

Janne Mari Akselsen Sørensen

24

F.eks. en lek som heter fruktsalat

- Minimum 2 bilder av hver frukt.
- Barna får utdelt ett bilde med en frukt hver
- Trener sier navnet på en av fruktene "Eple" og de to (eller flere) som har bilde av eple bytter plass
- Trener kan evt også holde opp bilde av frukten som hjelp
- Når trener sier "fruktsalat" bytter alle plass

Janne Mari Akselsen Sørensen

25

Tegnøkonomi for hver deltaker

NAVN	1	2	3	4	5	6	7	8	PREMIE
PER									
KARI									
ÅSE									

Janne Mari Akselsen Sørensen

26

Trening i gruppe

Janne Mari Akselsen Sørensen

27

Gruppe ift barn med Autisme

- Liten gruppe med 2-3 barn
- Kun ett barn med Autisme/Asperger Syndrom i hver gruppe
- Fokus på tempo (raske/intense økter) – maks 15 -20 minutters økter
- Behov for visuelle hjelpemiddel
- Behov for forsterkere
- Trene samme ferdighet 2-3 ganger

Janne Mari Akselsen Sørensen

28

Modellæring

- Et hovedelement i ART- opplæringen er modellæring
- Gruppesammensetningen og gruppeprosessene blir derfor viktige
- Kun ett barn med Autisme/Asperger Syndrom i hver gruppe – de har ikke så mye å lære av hverandre

Janne Mari Akselsen Sørensen

29

Rekkefølge i rollespill

1. Hovedtrener og hjelpetrener
2. To normalfungerende barn
3. Ett normalfungerende barn + barn med Autisme/Asperger syndrom

Janne Mari Akselsen Sørensen

30

Start og stopp av rollespill

- Det kan være greit å være tydelig på når en rollespiller og når en er ferdig med å rollespille. Dette kan illustreres ved f.eks.:
  - Telle til tre og klappe i hendene
  - Bruk av caps
  - Bruk av skilt som en fester på seg

Janne Mari Akselsen Sørensen

31

Variasjon i rollespill

- Det er viktig at rollespillene er forskjellige
- Samme ferdighet bør repeteres flere ganger i rollespill – her bør en også ha fokus på variasjoner i ferdigheten hvis den brukes i ulike settinger.

Janne Mari Akselsen Sørensen

32

Generalisering

- Nært samarbeid med foreldre er viktig – de må til enhver tid være informert om hvilken ferdighet som trenes, samt hvilke ferdigheter som en har fokus på ift generalisering til naturlige situasjoner.
- En kan evt anvende et tegnøkonomisystem i generaliseringstreningen for å få opp antall repetisjoner i naturlige situasjoner

Janne Mari Akselsen Sørensen

33

Eks på tegnøkonomi ved generaliseringstrening

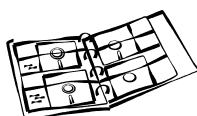
- Målbetingelser: I klasserommet og i ute lek/skolegården

Ferdighet	1	2	3	4	5	6	7	8	PREMIE
Spørre om å få være med i en lek som er i gang									VALG
Si hei									
Be om hjelp									

Janne Mari Akselsen Sørensen

34

Egen bok/perm

- De ulike ferdighetene lamineres og settes inn i permen
- Barnet selv som administrerer permen
- Kan være en fordel med en sosial historie i starten av permen som gir info om hvordan permen skal brukes.